

NEMZETI TÁRSALKODÓ.

Első félév.

Kolozsvár, Junius' 18kán, 1911.

25. szám.

Tartalom: Oskolák' alapítását illető terv, melyet a' nemes Aranyas szék' rendei által kirendelt biztosság elébe beadott az e' tárgyban kinevezett egyik biztos, (Basa Mihály) 193. l. Szózat erdélyi miként-írásunk ügyében, (Hádor) 195. l.

Oskolák' alapítását illető terv, melyet a' nemes Aranyas szék' rendei által kirendelt biztosság elébe beadott az e' tárgyban kinevezett egyik biztos.

A' természet Erdélyt gazdag és drága kincsekkel áldotta meg, annyira, hogy nem csak a' szükségesek, hanem kényelmesek is megtaláltnak fölszínén, és a' föld' gyomrában. Európában a' miénkhez hason terjedelmű föld alig van a' gondviseléstől oly különbéle jókkal ellátva. De mind az, a' mit a' föld terem, vagy magában rejt, a' holt erők' sorába tartozik, 's ránk nézve csak akkor van becse, mikor munkásságunk által azt napfényre hozva tökélyesbítettük, 's rendeltetésünk' magas céljára felhasználtnak. Valamint széles birtok mellett is lehet valaki szegény és sorsnyomasztotta; úgy lehet termékeny földü országban örök inséggel küzdő nemzet az olyan, melly a' miveltség' alsó fokán állva iparra, 's szellemi eszmékre alkalmatlan. Szorgalmas, munkás, értelmes ember képes a' hatalmas természet erőszakot tenni, kénytetvén azt céljainak mintegy meghódolni, 's őtet az elemek' daczára is azokban segíteni. Az ember föld' urává teremtetett, azt teszi, hogy ő a' benne létező erők által képes a' természet' törvényeit kitanulni, a' sivatag helyeket csüggedtlen ipar által bájvi-

dékké szépíteni, légben, vizen, és a' föld alatt lelki túl nyomó súlyt gyakorolni. Mind azt pedig, a' mi jó, nagy, és szép; csak miveltség és tudományosság' felsőbb fokára felküzdött nemzet létesítheti; ellenben a' tudatlan, és bárdolatlan nép erkölcsi csecsemőségben sínlódik, nem ura, hanem rabja a' természetnek, lap-tája indulatinak, és a' balitéleteknek. Benne a' főszerepet a' testi játszodja, az ő kezei közt és alatt minden elsifányul; elaljasodik. Néki az emberiségről, annak rendeltetéséről, szellemi létéről ügyetlen és állati fogalma van, melly ki hat életébe, és tettébe, 's e' szerint a' családok' és nemzetek' boldogságát főlemesztő minden roszaknak kutseje az erkölcsi romlottsággal kezét fogott tudatlanságban létező. A' hol ez így van, ott nincs nemzeti közélet, nincs igaz szellemi jóra egyesült erő, ott a' haladási pályája nehéz, és rögös, ott a' mesterségek, szép művészetek, műiparok téli zsibbasztó fagyban dermedeznek egy szebb kelet' felvirulását kétes reménnyel várandók. Ott a' nemzet kéntelen érezni a' maga lelki törpeségét, kicsiny, és tehetlen voltát, kéntelen elismerni, hogy nem a' gazdag érczek, nem a' buja földek tészik őtet nagygyá, erőssé, és virágzóvá, hanem azon bel-erők' kifejllesztése, mellyek az életnek magas jelentést, a' dolgoznak pedig egyenes irányt adnak. Illy gondolatok után ha körül tekintünk, szomorúan kell tapasztaltnunk, hogy a' természet mintegy boszuállásul rakta meg földünket

drága ajándékival, midőn köznépet csak nem egészben sötét tudatlanságban hagyta. Oh! pedig sok mivelctlen elvadult emberben, ki most ostora a' társaságnak, kinek bünös lábai alatt minden örömvirág hervadoz, millyenek' megzabolázására a' polgárzat még a' penészes élet- és erkölcsrontó börtöneiben is temérdek költséget fordít, nagy kincse rejlik az emberiségnek, melly czélszerűleg kifejtetve áldása lehetett volna a' világnak. Nincs tehát szorosabb kötelessége az embernek, és társaságnak, mint népképző intézetek, jól elrendelt, állandósított iskolák által a' nemzet' minden egyes tagját jó, hasznos, engedelmes, hivatali körében munkás, és erkölcsös polgárrá nevelni. Erre pedig magának az igazgatásnak van legnagyobb érdeke főfigyelmet fordítani, az embert oda magasztalandó, hogy magának törvénye és birája légyen, mit tanítás, 's jobb nevelés által elérve az emberiséget lealázó és sujtoló fegyvertételek megriktulnak. De mostani állásunk megsirató, mert vagy nincsenek iskoláink, vagy ha vannak azok többnyire nyomorult állapotban sínlődnek, tanítót képző intézetek pedig hazánkban teljesen esmérletlenek. Az idő sürget, a' nemzeti élet unszol, az emberiség' java parancsol az akadályok' elhárításáról, 's czélszerű eszközök' kiszámításáról gondoskodni, 's a' népnevelési ügyet a' legközelebbi országgyűlés' magas főadatává tenni. Sok ember és egy egész nemzet közt soha sem a' tehetség, hanem az akarat, és buzgóság hiányzik. Ezen előterjesztés után szükség a' néposkolák 's tanítót képző intézetek' felállíthatására nézve vizsgáldni- e' tárgyban.

I.) A' szülékről. II.) Az iskolatanítókról. III.) Az iskolákról, az iskolaházak' építéséről. IV.) Az iskolákat állandósító jövedelemforrásokról. V.) Az iskolai rendszerről,

és felvigyázatról. Ezen eszmék szoros kapcsolatban állanak.

I.) A' szülékről.

A' szülék legközelebb állanak gyermekeikhez, azokban halálok után is élnek, és fennmaradnak. Egy jól nevelt gyermek egy zöldülő élőfa a' szülék' sirhalma felett, melly az emberiség' számára sokáig gyümölcsözend. Nagy, 's a' természet mélyen oltotta azon szent kötelesség, mellynek teljesítésére minden szülék föl szólítvák. De a' millyen valakinek miveltsége, olyan e' kötelesség' betöltése is. Így tehát sok gyermekek elbokrosodnak, tudatlan állapotban maradnak:

a) A' szülék' hidegségek, 's gyermekeik iránti indulatlanságok miatt. Ők magok tudatlanul nőttek, semmi miveltséget nem öröklöttek; megalégesznek tehát, ha magzatjaik' testi szükségükről valamennyire gondoskodtak, az erkölcsire legkevésbé számíthatók. Illy állásban gyermekeiket vagy nem jártatják, vagy ha jártatják is iskolába, az rendeletlenséggel, hanyagsággal történik. De hát van-e mindenütt iskola? A' gyermekek otthon nevednek, cselédek, rossz emberek' társaságában a' veszett példák által naponta lejjebb sülyednek, untalan káromkodást, rothadt beszédeket hallanak, tilalmas cselekedetekre csábítatnak 's mit várhatni ezekből? háládatlan gyermekeket, hűségtelen polgárokat, erkölcsstelen embereket, kik nemzés' útján nemzedékekre kiterjesztik a' polgárzatot megvesztegető mérget.

b) Tanulatlan maradnak a' gyermekek a' szülék' szegény és tehetlen állapotjuk miatt, kiknek vagy önhibájuk miatt, vagy azon kívül, nincs semmi módjuk gyermekeiket nevelhetni. Innen az utczákon nőnek fel, korán megtanulnak káromkodni, orozni, verekedni, mértékletlen, feslett életet gyakorolni. Sok gyermekek

korán árvaságra jutnak, 's gyámnokaik nem anynyira erkölcsi lényökről, mint kevés vagyonaikról gondoskodnak, hogy majd ért korokban azokkal ne vesződjenek. —

E' tárgyban javítási terv.

a) Ha a' szülék gyermekeiket 6 évtől 12ig iskolába küldeni szántsándékkal nem akarják, felsőbb parancs' következtében ne csak rászorítassanak, hanem valahányszor megintetnek, mind annyszor 1 peng. forintig büntetessenek, melly egyenesen az iskolai alapítványok közé tétessék.

b) Minden évben Sz. Mihály' havában vétessek számba az iskolába járható gyermekek' száma, 's a' szülék egy fontos egyházi tanítás által szólítassanak fel, serkentessenek e' nagy kötelességök' teljesítésére, a' vakmerők pedig a' helybéli egyházi tanács által a' polgári tisztviselőknél irattassanak át, kiknek e' tárgyban felsőbb utasítás adassék.

c) A' szegénység, nem mindig mentés, ez a' köz rendüeknél — — — — — rendetlen élet' következése. A' ki ép testtel, ép lélekkel, 's munkára alkalmas testtel bír, az szegény ember nem lehet, annak a' gondviselés nagy töképenzt adott. Az ilyen is szoritassék rá, hogy évenként az alább megirandó iskolai alapítvány' létesítésére 6 napot tartozék dolgozni, mert idővel néki, 's gyermekeinek ebből kimondbatlan haszna leend. A' szegény és árva gyermekek' tanulhatására útat nyitni polgári, és erkölcsi kötelesség. Ez bővebb kifejtést érdemel. —

(Vége közelebről.)

Basa Mihály.

Szózat erdélyi miként-írásunk ügyében.

(Vége.)

2.

A' magánhangzók hosszu- vagy rövidségében Erdély szabatosan beszélőit követtem

s reménylem követendi ezen egyetlen 7) idevaló lapunk, hogy láthassa a túlhon ekisebb haza megkülönböző szöejtéseit (mert olvassottabb írónk pl. Brassay, Jósika M. Kemény Józ. és Zsigmond, Horváth, Farkas S. Szentiványi stb. egészen pestiek lettek), s a tervezett nagy magyar nyelvtan kidolgozásakor célszerűen felhasználhassa.

a) A' szomsédhoni kemény be-t (hinein) mindenütt be-nek írom, mert egész Erdély CSAK ÍGY mondja, miért is én úgy nézem mint eredeti igehatározót. Mert kértem én is Krizbay úrral, mit viszonyragképpen be-nek monduak, igehatározóképpen nem állhat-é

7) Mióta jelen, s akkor e lapok t. Szerkesztőjének csupán magányos figyeltetésül szolgálendő, cikk írott, egy új hírlap keletkezik Erdélyben professor Szilágyi Ferenc szerkesztése alatt. Örömmel olvasám ennek tervében, hogy „általában e hírlap Erdély természetes könnyü hangján fog szOLlani, e kis braza nyelve organuma kíván lenni. A mi a helyes írást nézi, ügyelve a szokástól megszentelt közéletbeli kimondásra, mi alapszabály gyanánt fog szolgálni, s mennyiben ezzel megegyezik. használva a magyar tudós társaság teljes szabályait, a teljes és szoros következetesség a szerkesztőség elve stb.“ Örömmel olvasám, mert hívém, hogy a szokástól megszentelt közéletbeli alapszabályul szolgálendő kimondás alatt mint egyedül lehetségest: egyfelül az emberi hangműszerek által mulhatatlanul eléálló hangesere; pótlék és elegyülés; másfelül a nemzet miveltebb osztályának gonddal-beszélése szerinti írástéríti; hívém, hogy Kerekes és Szásznak éppen e tárgyban ad evidentia m kifejtett elvei leendenek nem csak az életben, de itt papiron is gyakorlatba hozva. . . . De hiedelmemben már az első számokban csalódnom kelle, mert professor Szilágyi úr sem egyik-, sem másikat nem érté; nem hihetőleg a köznép kiejtését is, mert az Erdélyben is tájanként különbözőképp beszél — hanem valószínűleg egy oly elvet, melyben szönyomozat, hangkellém, csinos és pongyola, régi és új, magyarhoni és erdélyi kiejtés és helyesírás váltsák fel egymást, s hogy így nyoma se lehessen a Szerkesztőség teljes és szoros következetességet ígéro nyilatkozványának. Am

másként? S ha a ra viszonyragot egyetemesen ékezzük (*rá*) igehatározólag használva, nem következetesen teszszük-é a *bé*-vel is? nem is említve, hogy a széphanzgat, főleg alhangu öszvetétekben, éppen mellettünk szól. Így

hogyan nem légből szedem adataim, lássunk egy pár példát.

a) **Hangműszereink s a mívelt osztály kimondását nem követi;** mert így ír: atya, erénynye, királyia, osztályia, mit a megszenelt közéletbeli kimondás szerint így kell: aty-tya, erénynye, király-lyia, osztály-lyia. Ugyanaz kimondás és kifizetési (héber nyelvre vonatkozó *) 1840 Hírnök 101 szám) elvei nyomán hogyan írhat: partjai, adja, mulasztják, mondja, féljen, útja stb, holott következetesen így kellene: parttyai, adydy mulaszttyák, mondydy, félylyen útyya stb; így kellene ezeket is: barát-tság, két-tség, értstse (ő), hat-tszor, at-tam, fok-tam, hap-tól (habtól), szám-ban (szánban). De ezt prof. Szilágyi úr nem teszi — A mívelt osztály ezeket: bekéll, beszéll, javéll, kedvéll, reméll, szöll, tökéll stb, egy l-vel mondja; a valljon (utrum = valyon, valjon) és szélyel (szélléll, szélllyel) szokat így vajjon és széjjeil.

b) **A teljes és szoros következetes-ségnek nyoma sincs.**

Előszó . . . leendő . . . Múlt 14 lap. leendő, 23 l.leend.
 — Különben . . . — 7 . különben
 — Szabályia . . . — 2 . királyia
 — Szerélt . . . — 7 . szerint
 — félyül . . . Hon Kf. 2 . feljül
 Múlt 8 l. leány . . . — 3 . léány
 — — teljesíté, alább 4 sorral teljesíti, alább
 . . . 11 sor. teljesült

*) Midőn állítja, hogy a magyar bírágok elméletét nem étheti, ki a héber dagesch forte compensativum vagy assimilatio analogiaját, az implicite álló dagescht stb nem tanolta meg. Uraim, hébernyelvtanítók! ne mystificáljuk többé a közönséget ilyen s ezzel rokon rejtélyes (he, vav, jod quiescens, schwa, patach furtivum stb) a héber írásnak is tökélytelenségéhez tartozó, a magyar írást, anynyivalinkább élő beszédet, éppen nem illető, apróságokkal; legalább olvassuk el fogulatlan, Kerekes, Fogarasy és Szász alapos okait, s héber középidői műszavakból épített magyar várunkból lépjünk ki valahára sisaktalan és nyílt térre.

a) A kemény *leány*, *rea* nálam mindig erdélyileg *léány*, *rea*, mindenesetre olvadóbb testvérink kiejtésénél, s kivétet nem csináló Vajda „Magyar nyelvtan“-ában (2 lap).

b) A kérdő *e* határozottan mindenütt *e* és a szóhoz kapcsolva kötjellel (hallod-é?), mire az általános erdélyi *ügybeszélésen* kívül én a kérdéssel együtt járó függőben lételt, feleletre várás természetesen látom kifejezni *é*-, mint rövid *e*-vel. Aztán milyen alkalmatlan pl. indulhat-*e* e szekér? *e*. h. indulhat-*é* e szekér? Már a bécsi m. codex írói *é*-vel írták: „nem hattanak volna *e*“ = nem hagytanak volna-*é* (Régi m. nyelvemlékek I 187 l.); közelebbről szomszédinknál *Helmecy* is így íratja *Jelenkor*-át.

c) Én, mint Szász s az igeképző *ít*-re néztt *Helmecy* is, így írom e szokat: bírok, búcsu, bívár, írok, mí (én többese), sínul, sírok, szépül, tí (te többese), fejú, lába, fúru, vé-sü, állít, szépíti, készített stb. mert Erdély igaz fia *így beszél*, s nem: bírok, búcsú, símul, lábú, fejú stb. nem állít, szépíti, készit-

— 14 l. azonban . . . — 8 . azomban

— 16 l. után és minekutánna

Szorít és feszít, igazság és nehézség, ispánja és ispánnya stb. De nincs helye itt tovább mulatnom a következetlenségek sorolásában, s végzem jegyzetkém azon őszinte kéréssel, 'ha prof. Szilágyi úr kimondá az elvet, legyen igazán organuma az erdélyi szép nyelvnek, s ha helyesírásában a kimondást tevő alapul, ahhoz hű és következetes maradjon — különben kénytelenek leszünk hirdetni, hogy ígéretei papíron rekedtek, s óvást tenni, hogy ily pongyola, kutfő-idézet nélkül más lapokból is elbérnált nyelvet s ily elv nélküli helyesírást, melyet prof. Szilágyi úrnek követnek, Erdély kellemes beszéde organuma ul senki ne nézzen.' Ily óvást kellene tennünk a még sokkal szerencsétlenebb erdélyi nyelv-képviselő Tacitus historiaja **MEGFORDÍTÓJA** ellen, ki harcolva minden Ujjitással, maga farag új szokat: szág (spatium, status), kül (esclave), jábaváló (inanis) stb. stb.

tett, s nem is (egy két vidéket s apáratlan következetességű nyelvész Tacitus MEGfordítóját kivéve) *dagessalt consonansu*: meritti, bővíteni, jobbitt, mint a Parthenonnak ezekben *joddal terhes chirek magnumat* érző szabdalója, ki alább a hosszú *penultimaju* szóban már röviden szereti (43 l.) De e tárgyban figyelmet érdemlő Szásznek azon észrevétele, hogy mikor ugyanazon szóban két eredeti magánhangzók egyike rövid *i* vagy *ö*, *ü*, *u*: az első mellé *j*, a más három mellé *v* lopódzik pótló hangul, s igen gyakran a rövid magánhangzó ezen rokonhangu pótbetűbe, enyészve látszólag, belevesz (mint: *suit*, *nyuit*, *enyüés*, *daruak*, *fenyőes*, *elébb* = *sujit*, *nyujit*, *enyüves*, *daruvak*, *fenyöves*, *végre* = *sujt*, *nyujt*, *enyves*, *darvak*, *fenyves*). S minthogy már az elenyésztés itt csak úgy lehetséges, ha az *i*, *ö*, *ü*, *u* *rövidek*, szintolyanoknak kell lenniök más hasonértelmű szavakban is pl. állit (alaitad, alaituan), bátorit (bátoreit) 8) — *fejü*, *szívü* stb. Ebből következik röviden írása az ilyeknek is: *simul* (simaul), *elegyül* stb. (Parthenon I. 77 — 8 l.) Az *it* rövidségében erősít engem Révai (*Elabor. Gram. Hung.* I. 104 l.), Bitnic (*Magyar nyelvtudom.* I. 52 l.), midőn mondják, hogy az a *te* (facit) igéből ered s mivelő igéket képez és melylyel egy az *at*, *et*, *tat*, *tet* mivelő s miveltető igéket alkotó rag is.

3.

Különbséget teszek az *épen* (unverletzt, gesund) és *éppen* (gerade, genau), úgy a *képen* (auf dem Bilde) és *képpen* (auf — Art) között, mert azonkívül, hogy a' kiejtés mindig két *pp* és a különböztetésre, mit e lapok darab idő óta tesznek is, nagy szükség van, helyesenek látom Kresznerics véleményét, mi szerint: *képpen* = *képpen* pl. Péterkép-pen (Péterképben, in imagine Petri, iuxta Petrum) tagadta

(8 Lásd Régi magy. nyelvmélekek I kötet.

meg mesterét. De jelen tárgy bőven vitatva volt e lapokban 9) — mindazáltal legyen szabad nekem azok számára, kik okainkat nem fogadnák el, kiemelnem nyelvünknek egy igen jeles, és az eddiginél minden esetre nagyobb figyelemre méltatandó, tulajdonát, mi szerint a' Magyar a főszme szavát más al- vagy mellék- vagy tropusi viszonyu eszmék kifejezésére *szándékkal tett kis változtatással használja*. Ilyen a szóban levő *éppen*-ből; *egésség* (Gesundheit) *egézség* (Vollständigkeith)-ből; *vajjon* (ob? ob denn?) *valljon* (fateatur)-ből; *akárhány*, *akármilyen* az *akárhány*, *akármiből* stb. Nem vétek-é t. Szerkesztő úr ezen szép erény ellen nagy kárunkra írtó hadat indítani mint szomszédink kezdék?

4.

Különbséget teszek az íróink által merőben öszveavart s pedig tetemes kárral öszveavart *elő* és *elé* közt. *Elő* egy igen tisztelt nyelvtudós ismerősem s az én véleményem szerint mindig *milységszói*, vagy a mi mindegy, részeseülő értelmet tart = *kezdő*, *elől álló* = *előül álló* (hol az *elő* ismét láthatólag *milységszó*) pl. *előszó*, *előcsarnok*, *előfizető* (nem jó előhalad, előkiált.) *Elé* igehatárszó = *előé* (*vá*, *vé*) s ez mind a *vor* mind a *fort* értelmében pl. *előhalad*, *elésiet*, *előmozdit* (nem *előmozdit*, *előjő*) stb.

5.

Hol elegyült mássalhangzóink eredetileg kétözve hallatnak, míg *országos szükségű* egyszer-

9) 1837 Nemzeti Társalkodó II 1 — 2 Sz. „Nyelvünk javítását érdemlő hibái.” Ezen nyomós értekezésben (I. elejét 1835 Nem. Társ. I 3 — 4 sz.) éberfigyelmet érdemel még: a) A *fel*, *felebb*, *legfelebb* és *fen*, *fenebb*, *legfenebb* közötti különbségtétel; azokkal hová? ezekkel hol?-ra felelven. b) A *szinte* (közel, csaknem, alighogy) és *szintén* = *szintoly*, *szintúgy* (hasonlag éppen úgy) — c) különbséges különbség — c) ellen és ellenség, s végül — cs) a *szély* vagy *széj* (margo) és *szél* (ventus) közötti helyes határvonal.

ritettek lennének is—én csak az *ly*, *ny*, *ty*, *ds*, *dz*-re nézve—mert ezeknél valósággal nem két elegyültet, hanem csak egyet és egy patantót mondunk is hallunk is a szóban—állok a tud. tud. társulat „Helyesírás“ a (4-ik kiadás 8 l.) mellett, mely a nem ragozás vagy öszvetét alkalmával (mikor mindent kiírat) csak az elegyült *első felét* téteti kétszer. De a *cz*, *cs*, *gy*—melyeket igazában így kellene írni *tsz*, *ts*, *dy*, mikor aztán nem lenne botránkoztató a t. társulati ajánlat—s a nem is elegyült *sz* és *zs*-re néztt Szászszal én sem látom helyesnek a rövidítést (L. Parthenon I 163—174 l. bőven s leronthatlanul kifejtve); miért is így írom: *kocz-czan*, *locs-csan*; *fagy-gyu*, *asz-szony*, *mesz-sze*, *visz-sza*, *szalasz-sza* stb. és nem *koc-czan*, *loc-csan*, *fag-gyu*, *as-szony*, *mes-sze*, *vis-sza*, *szalas-sza* stb, mi csalfa hangoztatás is lehet. Schedel ellenünk felhozott argumentumát 'hogy itt a' kettőzött *ccz*, *ccs*, *ggy*, *ssz*-t van joga a nemzetnek így érteni: *cycz*, *cscs*, *gygy*, *szsz* (1840 Figyelm. 692—3 szelet), merőben súlynékülnek látom. Igen is nincs joga a nemzetnek, vagy ha széles értelemben véve volna is, nem akar bizonyosan élni azon értelmetlen joggal, hogy mikor az ellenkezőt teheti, szánzándékkal *következtelenséget* szentesítsen; azt teszi pedig, mikor úgy rendelkezik, hogy ugyanazon betűegyszerű hangot (lássá), máskor *sz* hangot (*as-szony*) jelöljen.

6.

A Révai ajánlotta eléggé különböztető nyílt és zengőbb *ok*, *ök*, helyett a' mohó utánzók által Erdélyben is anynyira eláradott *uk*, *ük*, *juk*, *jük* tájdivatos ragok ellen nem ártana ítőlag föllépnünk, mert én is Schedellel (1838 Figyelm. 38 szám) tartok, miszerint azok azonfelül, hogy többnyire fölöslegesek mint tompa tejhangok nyelvünk szépzenését csakugyan nem mozdítják elé. Vagy ha nem tudnánk (kiknek

szükségök sem volt eddig rájuk) megválni egészen, használjuk csak *némi különböztetés* (hol *ok*, *ök*-ben végződik a többes pl. *borok* és *boruk*, *kenőcsök* és *kenőcsük*) és *széphangzat kedvéért* (örömeik és örömük, bölcsök és bölcsőjük) . . Széphangzatért cserélem a *fel* és *föl*, *fen* és *fön* határozókat, mert kellemet ad nyelvünknek pl. *felöltözik*, *fölemel*, *fönlebegve*, *fenröpül*.

7.

Míg elegyült mássalhangzóink egyszerűttenének is, az *any-nyi*, *eny-nyi*, *meny-nyi*, *valameny-nyi*-t a kassai úrfiak (1837 Liter. lapok 3 szám) után részemről is két *ny*-vel írandóknak vélem, mert *az*, *ez*, *mely*, *valamely* és *nyi* ragból tétettek öszve, s mint nem szabad írunk vadás-szal vadász-szal helyett, úgy itt sem *an-nyit any-nyi* helyett.

Itt helye megemlítnem *az*, *ez* névpótlónk ragozásabeli ingóságunkat. Míerdélyiek vagy öszveolvasztjuk *z*-jöket a ragokkal: *annak*, *ebbe*, *erről*, *akkor*, *ennél*, *attól* stb; vagy kihagyva azt, az *a*, *e*-t nyújtjuk meg pl. *ahoz*, *ekép*, *aval*, *eféle* stb. már véleményem szerint ha következetesek akarunk lenni, vagy *mindig kettőzve írjuk* (*annak*, *ebbe*, *ahhoz*, *ekképp* stb.) vagy *mindig egyszerűen* (*anak*, *ebe*, *aról*, *ehez*, *akor* stb.) mert ezek közül csak egyik állhat meg. Én míg íralmunk csillagai nyilatkoznak, a divatosabb öszveolvadással maradok.

8.

Ezen csak igékhez (s nem milyégszókhöz is) járulható határozókat: *át*, *bé*, *egybe*, *el*, *elé*, *fel*, *föl*, *fen*, *fön*, *hátra*, *ki*, *le*, *meg*, *öszve*, *szerte*, *szét*, *viszsa* én a két honi egyetemes szokás nyomán ez íratban is együvé íram igéjikkel, sőt korább mint most is többen, ha szókötés vagy tagadó szó hátul téteté, kötjellel jegyzém ki az együvé tartozást (*írj-fel*, *meg-neüss*). Azonban a már érintettem igen tisztelt

nyelvtudós ismerősem habozóvá tett eddigi szokásunk iránt. Megérdemli, hogy kegyednek is elmondjam pár szóval véleményét. „Hogy az érintett tulajdon (mert csak igékhez járulnak) miért tenné szükségessé eme szócskáknek az igével együvé íratásokat, legalább következetességi szempontból, át nem látbatom; kivált midőn a közbeeső *nem*-ért és szókötésből folyó hátultételeért színtanynyiszor vagy tán többször vagyunk kénytelenek őket amazoktól (az igéktől) elválasztva írni. Miért tehát *felírtam s ma írtam*; *megne-üss és ma ne üss* stb? A mi kis helyet áldozunk a határozó különírásával, azt gondolom hely- és kényelemben is kinyerjük a kötjel (-) mellőzésével, mit hogy ezeknél inkább kívánna az értelem mint más határozóknál; okát nem látom.“ Itéljen fölötte!

9.

A *benn, fenn, fönn, kiinn, lenn*-t, mint az állapító és módjelentő *an, on, en, ön* határozó ragos szókat mindig egy *n*-vel írom: *ben, fen, fön, kün, len, ház-on, ép-en* stb. mert én is úgy tartom Nagy Jánossal (Nyelv. pályam. I. 165), hogy a beszéd folyamán kívül itt minden kétértelműséget elhárít e két kérdés *hol és hogyan?* Éppen ezen s a *nek* (*nekem*), *vel* (*veled*), *től* (*tőle*) analogiánál fogva a *hoz*-ot így személyragozom: *hoz-ám, hoz-ád, hoz-á*. Mellettem szól Nagy János és tetteleges gyakorlat-tal Szemere Bertalan.

10.

E szenvedőigék említetik, számítatik, építetett s több társai kegyed lapjaiban új éven kezdve mind egy *t* és hoszszu *t*-vel nyomatnak. Erre kétségkül a *t*. társulat eme szabálya bír: 'a *t*-vel végződő cselekvő igékhez, ha előttök hoszszu hangzó áll csak *atik, etik* (nem *tatik, tetik*) járul pl. *tanít-atik, bocsát-atik*'. Kérdés helyesen-é? Főlebbi fejtményem szerint az *it* rövid levéa, arra nézve legalább e szabály nem állhat, s mint nem jó szeretetik, úgy nem említetik; de én t. Szerkesztő úr! még a *bocsát* s társai szenvedőjében is lényegesnek tartom a két *t*-ét.

11.

Az *és, s* kötszók használatában szigoruan szabom magam a Figyelmező egyik bírálója helyes ajánlatához (1839 F. 43 szám) t. i. az *s, sz, z, zs* betűken végződő, annál inkább kezdődő szók után és előtt nem *s*, hanem *és*-t tesztek, mert ily esetben a kötő *s* vagy hallatlanul elhangzik, vagy kimondásában nyelvünk törlik ki, pl. magas *s* zömök, szerkeszti *s* saját betűivel kiadja.

12.

Különbséget teszek a névhatározót alkotó *ól, öl* és igehatározót képző *ul, ül* közt; amazokkal e kérdésre: *honnan?* ezekkel erre: *hol?* felelek Nagy és Schedel tanítványai szerint is *alól, elől, felől, kívül, körül, közl, megől, melől* és *alul, belül, elül, felül, kívül, körül, távul*. Nem kis szabályosságot ad az erre való ügyelet is nyelvünknek.

13.

A *szükségtelen hiányjelek* kivannak *hagyva* még ez íratban az *a', e', ama', eme', 's*, úgy a követelt birtokos *nak, nek* és személyragos nevek rövidített *t*-ragu idoma mellől — és fogadom, ha tisztelt olvasóim megakadtak rajta; úgy van, mert *azon jegy, melynek olvasás és értésre semmi haszna nincs, kár nélkül elmaradhat, és a, e, ama, eme, ime, s, torony gombja, szeret engem* stb. nem fognak másként olvasatni mint írva vannak. Régi kezdet ez már t. Szerkesztő úr! A bécsi m. codex (1437 — 41), Debreceni grammatika (1794) íróji, Nagy György, Szepesy, újabban Schedel, Szontagh, Horváth M. Nagy Ignác, Vajda (*Világ*), Szemere B. stb. elég fényes példák, hogy ez egyszerű szabatos *takarékulvet*. kegyed is általánosán elfogadja megmentve szedőjit minden számban néhány száz apostroph szedésétől.

14.

Végre emlitek egypár olyan szót, mit nyilván helytelenül szoktunk használni. Ilyen:

a) *Javal, javalat* nem jó *javasol, javaslat* helyett; amaz *billigen, Billigung, Beyfall*; ez rathen, in Vorschlag bringen, der Vorschlag, Rath.

a) *Bölcsesség, békeség* nem jó, mert *bölcsesség, és békeség*.

b) *Ös-sze, össze* sem jó *ösze* helyett, mert azokban az utósó *sz* olvadás által a *v*-ből lett mint vadászszá = vadászvá, de itt nem jár az öszeolvadás, mert az ösze *v*-je a határozót képző *va, ve* (mint *mászva, nézve*), mi változatlan.

c) *Békétülés*; ez az egész magyar íralomban így és helytelenül íratik, mert tudjuk, hogy az a *bekeségestülés*-ből van rövidítve — már pedig *bekeséges* röviden *bekes* és nem *béke*, tehát csak *bekestülés* lehet logikai s nyelvtanilag. Mi értelme van ennek *békétülés*? hát *tűnni* kell-e a *békét*? Legyünk vigyázók a szóróvidítésben és ezután vagy *bekestülést* mondjunk és írjunk vagy csak *türelem*-et.

es) *Tanul*; jobb *tanol*, mert *ul, ül* milységszók és igékből alkat igéket: *büsul, zendül*; *ol* főszókból, tehát *kar-ol, csap-ol tanol*. A székelyek így is mondják.

d) *Új* (és nem *uj*) = *novus*; *ujj* = *digitus*.

e) *Ötet* (ötöt), *aztat* (aztazt), *eztet* (eztet) tudjuk mily helytelen s még is élünk velök.

é) *Nemü-t* *nemü* (fejérmü) és *némi* (*neminemü*) helyett gondolatlanul mondunk és írunk.

f) Az országok, nemzetek, városok, faluk, vizek, hegyek és személyek tulajdonnevét úgy kellene igazán írunk mint *eredetileg* íratnak, zárjelbe téve hogyan kell közelítőleg kiolvasni pl. *Soristan, hellén, Leipzig, Rhone (Rón), Chimborazo (csimboraszszó), Newton (Nyútn)* stb. De ez így a következetességig víve szinte győzhetlen baj lévén, a lenne csekély véleményem, hogy csak lassanként közelgessünk a nehéz cél felé t. i. ne nevezzük többé még nem is az eredeti, nem is magyar, hanem egy *harmadik* nyelven azokat, hanem a két első valamelyikével pl. ne írjuk *Prussus, Bavarica, Rhenus, Berna, Francofurtum, Göttinga, Hannovera, Toletum, Francia, Portugallus* stb. e helyett: *Porosz vagy Preusze, Baiern, Rhein* vagy *Rajna, Bern, Frankfurt, Göttingen, Hannover, Toledo, Frank v. Fránsz, Portugéz* stb.

* * *

Enynyit kívántam igen tisztelt Szerkesztő úr! ezúttal kegyeddel s kegyed által a mívelt olvasó- és íróvilággal tudatni mostani miként-írásunkra nézve fontolat végett. Én avatlanul is biztathatni vélem magam, miszerint elősorolt táimokaim nem éppen súlytalanok s hogy az ellenvéleményüektől eddig *általam láthatottaknál* alkalmasint nyomósbak; miért is míg a helyesebből meg nem győzetem szélitben használom s használják mint bizonyosan tudom sokan mások is — és ezennel hozánk állásra kegyedet erdélyi íróinkkal együtt bizalommal szólitom fel. Mert azon ellenvetés előttem s egy gondolkozó előtt sem állhat, hogy így majd *'eltérve a t. társulat, Athenaeum és pesti írók helyesírásától, káros szakadás jönelétre, s azoknak sujtoló korbácsait különködésinkért (?) nem tudnók elbirni* stb.' Részemről effélet a tud. társulatról, mely megfontolván, hogy a nyelv nemzet kincse s a legkisebb, okkal szóló, polgárt is ki kell ez iránt hallgatnia, bölcsen óvakodik a *Crusca* és *Richelieu* fránsz. akademiája *hatalomszózatától*, és e szép dicsérendő elveit lehellő, mondatot üte lobogójára: „*győzzön a mi jobb!*“ a t. társulatról mondom effélet föl nem tehetek; nem a bírálati lapok mívelt írójiról, kik eddig is a *habozó* és *következetlen* írókat sujtolák s méltan. Én úgy ismerek testvérhonunk jeleseinek szellemét, miszerint ők nem hogy ki ne hallgatnák okainkat, vagy érttek korholnának, de sőt átlátva szilárd elveinket s *fejtenő tetterönket*, bizonyosan minden övékénél *jobbra* nézve kezdet adandak velünk, mint mi eddig s ezután is velök. És ha még mi lomha pamlagainkról folkelve anynyi gondot fordítandunk keceses és az övékénél sokban még most is kecesesebb nyelvünkre, mint elődink tevék, jsmét visszaterend nyelvhuváira nézve azon kedvező viszony, minélfogva felvilágítást nem egyszer tölünk, a *csinnal beszélő s csinnal is írandó Erdélytől főgnak venni*, s feldolgozni az *egyetemes magyar nyelvészet* tökélyes épületéhez. Quod faxit deus!

Mádor.